

De paradiso

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΝ

Καί γε ἐφύτευσεν ὁ θεὸς παράδεισον ἐν Ἐδὲμ κατὰ ἀνατολὰς καὶ ἔθετο ἐκεῖ τὸν ἄνθρωπον ὃν ἔπλασεν. Νοήσωμεν ἀξίαν θεοῦ φυτεῖαν καὶ παράδεισον πρέποντα τῇ φιλοκαλίᾳ τοῦ τοιοῦτου καὶ τηλικούτου δημιουργοῦ. ἐν τοῖς κατόπιν εἴρηται Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου καὶ ξύλον κάρπιμον σπεῖρον σπέρμα, ποιῶν καρπὸν. εἰ ἐκ τῶν κοινῶν ξύλων ἦν ὁ παράδεισος, ἐμπεριείχετο δηλονότι τῇ πρώτῃ γενέσει τῶν φυτῶν καὶ οὐδὲν ἐδεῖτο ἐξαιρέτου φυτείας θεοῦ τὰ νῦν ἐν τῷ παραδείσῳ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ θεοῦ φυτευόμενα δένδρα. νῦν μέντοι ὡς διάφορον παρὰ τὰ ἤδη ὑπάρχοντα γένη φυτῶν τὸ ἐν τῷ παραδείσῳ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ θεοῦ φιλο τεχνηθὲν σύστημα δένδρων ὑπὸ τοῦ λόγου δείκνυται. ὥσπερ γὰρ τὸν ἄνθρωπον ἐξαιρέτου τῆς πλάσεως παρὰ τὰ λοιπὰ ζῶα ἠξίωσεν, οὕτω καὶ τὸ ἐνδιαίτημα τοῦ ἀνθρώπου 76 τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ χειρὸς ἔργον ἐποίησεν, τόπον ὑπερφέροντα τῆς ὅλης κτίσεως, θαυμαστὸν τῷ κάλλει, ἐν περιόπτῳ κείμενον, ἀνεπισκόπητον διὰ ὕψος, πάσαις ταῖς τῶν ἄστρον ἀνατολαῖς καταλαμπόμενον, πεφωτισμένον πάντοθεν, τὴν ἐκ τῶν ὠρῶν εὐκρασίαν ἠδίστην ἔχοντα, ἀέρι διαυγεστάτῳ περιλαμπόμενον. ἐκεῖ οὖν ἐφύτευσεν, ὅπου οὐκ ἀνέμων βίαι, οὐχ ὠρῶν ἀμετρία, οὐ χάλαζα, οὐ πρηστῆρες, οὐ λαίλαπες, οὐ σκηπτοί, οὐ χειμερινὴ πῆξις, οὐχ ὑγρότης ἥρος, οὐ θερινὴ πύρωσις, οὐ φθινοπωρινὴ ξηρότης, ἀλλ' εὐκρατος καὶ εἰρηνικὴ συμφωνία τῶν ὠρῶν πρὸς ἀλλήλας ἐκάστης αὐτῶν καὶ ἰδίῳ κάλλει κεκοσμημένης καὶ μὴ ἐπιβουλεομένης παρὰ τῆς γείτονος· οὔτε τοῖς ἡρινοῖς κάλλεσι τοῦ θέρους λυμαιο μένου οὔτε τῶν θερινῶν ἢ μετοπωρινῶν καρπῶν καταρ ρυσομένων ὑπὸ τοῦ γήρωσ. <σὺν> ἀλλήλαις γὰρ τὸν τόπον ἐκεῖνον αἱ ὦραι περιεχόρευον, ἀλλ' ὁμοῦ καὶ τοῖς παρ' ἑαυταῖς ἐξαιρέτοις δορυφοροῦσαι συνέτρεχον· τοῦ ἥρος τὰ τερπνά, τοῦ θέρους τὰ τρόφιμα, αἱ μετοπωριναὶ εὐφροσύναι, 77 αἱ χειμεριναὶ ἀναπαύσεις. ἡ γῆ πίων, μαλακὴ, ὄντως ρέουσα γάλα καὶ μέλι, πρὸς καρπογονίαν ἐπιτηδεῖα, κατάρρυτος πᾶσα ὕδασι γονιμωτάτοις οἷόν τι κάλλος ἀμήχανον παρεχο μένοις. λεπτὰ γὰρ καὶ διαφανῆ τὰ ὕδατα, πολὺ μὲν τῇ ὄψει τὸ τερπνὸν ἔχοντα, πλέον δὲ τοῦ τερπνοῦ τὸ ὠφέλιμον παρεχόμενα.

Πρότερον οὖν αὐτὸν ἐδημιούργησε τὸν τόπον ἄξιον τῆς ὑποδοχῆς τῶν τοῦ θεοῦ φυτευμάτων, ἔπειτα ἐφύτευσεν ἐν αὐτῷ παντοδαπὰ κάλλη τῶν δένδρων ὄψιν τε χαριε στάτην καὶ ἀπόλαυσιν ἠδίστην δι' ἑαυτῶν χαριζόμενα. πῶς σοι δυνηθῶ ὑπ' ὄψιν ἐναργῶς ἀγαγεῖν τὴν πατρίδα, ἵνα σεαυτὸν ἐκ τῆς ἐξορίας ταύτης ἀνακαλέσῃ; οἱ λειμῶνες εὐανθεῖς ἠδιστον θέαμα· τὸ τούτων χαριέστερον τῇ διανοίᾳ φαντάσθητι. ἐνταῦθα τὸ ρόδον μετὰ τῆς ἀκάνθης ἐστὶ, κεκραμένην ἔχον τὴν ἀηδίαν τῇ χάριτι, μονονουχὶ διαμαρτυρόμενον ἡμῖν ὅτι τὰ τερπνά ὑμῖν, ὧ ἄνθρωποι, τοῖς λυπηροῖς ἀναμέμικται. 78 τῷ ὄντι γὰρ οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων ἀγαθῶν ἀκραιφνές, ἀλλ' εὐθύς αἱ λῦπαι ταῖς εὐφροσύναις παραπεπήγασιν· τῷ γάμῳ ἢ χηρείᾳ, τῇ παιδοτροφίᾳ ἢ μέριμνα, ταῖς εὐπαιδίαις αἱ ἀποβολαί, ταῖς περιφανείαις αἱ ἀτιμίαι, ταῖς εὐημερίαις αἱ ζημίαι, ταῖς τρυφαῖς αἱ πλησμοναί, ταῖς υἰγείαις αἱ ἀρρωστία. ἀνθηρὸν τὸ ρόδον, ἀλλ' ἐμοὶ κατήφειαν ἐμποιεῖ· ὁσάκις γὰρ ἂν ἴδω τὸ ἄνθος, τῆς ἀμαρτίας ὑπομιμνήσκομαι τῆς ἐμῆς, δι' ἣν ἀκάνθας ἡ γῆ καὶ τριβόλους ἀνατέλλειν κατεδικάσθη. καὶ ἐνταῦθα μὲν ὀλιγοχρόνιος τῶν ἡρινῶν ἀνθῶν ἡ χάρις ἐπιποθοῦντας ἡμᾶς ἐπιλείπουσα· οὐ γὰρ ἔφθημεν δρεψάμενοι καὶ ἐν ταῖς χερσὶν ἡμῶν ἀπεμαράνθη. ἐκεῖ μέντοι τὸ ἄνθος οὐ πρὸς βραχὺ διαλάμπον, ἀλλὰ διαρκές τὸ

τερπνὸν ἔχον· χαρίεσαν τὴν ὄψιν, ἀτέλεστον τὴν ἀπό λαυσιν, τὴν εὐωδίαν ἀκόρεστον, τὴν εὐχροίαν ἐξαστράπτουσαν. οὐ βίαι ἀνέμων παραλυποῦσιν, οὐ νεομηνίαί ἀπομαραΐ νουσιν, οὐ παγετὸς ἀποπήγνυσιν, οὐχ ἡλίου φλόγῳσις καταφρύσσει, ἀλλὰ πνεῦμα μέτριον, λεπτήν καὶ ἠδεϊαν ἀναπνοὴν παρεχόμενον, κούφως αὐτοῖς καὶ προσηνῶς ἐπι πνέον, ἀδάμαστον χρόνῳ τὴν χάριν αὐτῶν διασώζει. τὰ δὲ τῶν φυτῶν κάλλη ἄξια καὶ αὐτὰ τῆς δημιουργίας καὶ τῆς φυτείας τοῦ κτίσαντος· ὅσα φρυγανικά καὶ ὅσα ἔνθαμνα, τὰ μονοστὲ λεχα, τὰ πολύκλαδα, τὰ ὑψίκομα, τὰ ἀμφιθαλῆ, τὰ φυλλοβόλα, τὰ ἀεΐφυλλα, τὰ γυμνούμενα, τὰ ἀειθαλῆ, τὰ κάρπιμα, τὰ 79 ἄκαρπα· τὰ μὲν † τῆς χρείας ὀρώμενα, τὰ δὲ πρὸς ἀπόλαυσιν συμβαλλόμενα· πάντα μεγέθει καὶ κάλλει διαφέροντα, κατάσκια τοῖς κλάδοις, ἀμφιθαλῆ ταῖς κόμαις, βρύοντα τοῖς καρποῖς, ἄλλοις ὁμοῦ ἄλλην χρείαν καὶ τέρψιν πεποιημένα. ἐκάστου γὰρ τῶν καρπῶν πολὺ μὲν τὸ χαρίεν, πλέον δὲ πάλιν τοῦ τερπνοῦ τὸ χρεῖῳδες.

Πῶς σοι παραστήσω τῆς ἡδονῆς ἐκείνης τὸ ὑπερβάλλον; ἔὰν συγκρίνω τοῖς ὧδε, καθυβρίζω μᾶλλον τῇ παραθέσει ἢ τινά σοι ἐνάργειαν ἐκ τῆς εἰκόνας παρίστημι. πάντα τέλεια, πάντα ὄριμα, οὐ κατὰ μικρὸν ἀύξηθέντα· οὐ γὰρ ἀπὸ ἄνθους ἐπὶ τὴν ἀκμὴν αὖξεται, ἀλλ' ἐπὶ τῆς οἰκείας ἀκμῆς ἐκφανέντα, φύσεως ἀποτελέσματα οὐκ ἀνθρωπίνης ἐπιτεχνήσεως. ἐκεῖ καὶ ὀρνίθων παντοδαπῶν γένη τῷ τε τῶν πτερῶν ἄνθει καὶ τῇ ἐκ φύσεως μουσικῇ ἀπόλαυσίν τινα θαυμαστὴν δι' ἑαυτῶν παρεχόμενα· ὥστε διὰ πασῶν τῶν αἰσθήσεων εὐωχεῖσθαι τὸν ἄνθρωπον τὰ μὲν ὀρῶντα, τῶν δὲ ἀκούοντα, ἄλλων ἀπτόμενον, ἄλλων ὀσφραϊνόμενον, ἐτέρων ἀπογευόμενον. καὶ ζῶων ποικίλων θεάματα πάντων ἡμέρων, πάντων ὁμοίθων ἀλλήλοις καὶ ἀκούοντων καὶ φθεγγομένων εὐσύνετα. οὐ φρικτὸς ὁ ὄφεις τότε, ἀλλὰ προσηνῆς καὶ ἡμερος, οὐχὶ φοβερὸν ἐπικυμαίνων τῇ γῆ καὶ ἐφέρπων, ἀλλ' ὑψηλὸς ἐπὶ 80 ποδῶν βεβηκώς. Ἐκεῖ ἔθετο τὸν ἄνθρωπον ὃν ἔπλασεν. ἀλλαχοῦ ἔπλασε κάκεῖ εἰσήγαγεν. ὡς τοὺς φωστήρας ἐποίησεν ὁ θεὸς καὶ ἔθετο αὐτοὺς ἐν τῷ στερεώματι, οὕτω καὶ τὸν ἄνθρωπον ἔπλασε μὲν χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, ἔθετο δὲ ἐν τῷ παραδείσῳ. σημείωσαι δὲ ὅτι οὐκ εἴρηται ὃν ἐποίησεν, ἀλλ' ὄν ἔπλασεν. ὃν μὲν γὰρ ἐποίησεν, ὁ κατ' εἰκόνα ἐστίν· οὗτος δὲ ἀσώματος. τὸ δὲ ἀσώματος τόπῳ οὐ περιγράφεται. ἀκολουθεῖ μὲν γὰρ τῷ πλάσματι τὸ ποίημα, τουτέστι τῷ σώματι ἢ ψυχῇ. ὁμοῦ γὰρ ἐστὶ τὸ σύνθετον, ἀλλὰ προηγουμένως μὲν τῶν σωματίων ὁ τόπος, ἢ δὲ ψυχῇ κατ' ἐπακολουθήματά ἐστιν ἐν τόπῳ διὰ τῆς πρὸς τὸ σῶμα σχέσεως, οὐκ ἐκ τῆς οἰκείας φύσεως ἐμπεριγραφομένη τόποις [τῷ σώματι]. Ἄρα σε εὐφρανα ἐκ τῶν ἐν τῷ παραδείσῳ τερπνῶν ἢ ἐλύπησα πλέον τῇ τῶν φθαρτῶν παραδόσει; πάντως γὰρ που ἢ διάνοια ὑψηλὰ καὶ μετέωρα καὶ ὑπερκόσμια φρονοῦσα, οἷα δὴ τὸ πολίτευμα ἔχουσα ἐν οὐρανοῖς καὶ πρὸς τὴν ἄνω βλέπουσα ἀξίαν, τῆς ἐπαγγελίας ἐνενοεῖ καὶ περιεσκόπει ἀκούσεσθαι τι τῶν ἐπηγγελμένων [ταῖς ἐπαγγελίαις] ἡμῖν 81 ἀγαθῶν, Ἄ οὔτε ὀφθαλμὸς εἶδεν οὔτε οὖς ἤκουσεν οὔτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη. εἰ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν, τίς ὁ διηγούμενος; εἰ οὖς οὐκ ἤκουσεν, πῶς τὸ σὸν ὑποδέξεται; εἰ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, πῶς ἢ διάνοια ἡμῶν λάβη; οὔτε τὰ σωματικὰ ἐκβάλλομεν καὶ τὰ πνευματικὰ ἐπιζητοῦμεν. ὡς γὰρ ἐπὶ τοῦ νόμου ἦν μὲν καὶ τὸ αἰσθητόν, ἀλλὰ τύπον ἐποίει τοῦ νοητοῦ, οὕτω καὶ τὸν παράδεισον νοοῦμεν μὲν σωματικῶς, ἀλληγοροῦμεν δὲ πνευματικῶς. Ἐφύτευσεν ὁ θεὸς παράδεισον ἐν Ἐδέμ κατὰ ἀνατολάς. τὰ ὀνόματα τῶν φυτῶν σεσιώπηται, ὁ δὲ τόπος ἐν ᾧ ἐφύτευσε παραδέδοται. Ἐν Ἐδέμ, φησὶν, ἐφύτευσεν, τουτέστιν ἐν τρυφῇ. Ἐδέμ γὰρ τρυφὴ ὀνομάζεται. ἄρα οὖν τρυφήν τὴν διὰ στόματος ἀπόλαυσιν ὀνομάζει τῇ κοιλίᾳ παραδεδομένην ἧς τέλος ὁ ἀφεδρών, καὶ τρυφήν παραδέδωκε τὴν ἀπολλυμένην καὶ τοῦτό ἐστιν ἢ παρὰ θεοῦ χάρις, γαστρὸς πλήρωσις καὶ εὐπάθεια σώματος καὶ διάχυσις ἡδονῆν ἐμποιοῦσα; ἢ τοῦτο μὲν οὐδὲ εἰπεῖν εὐσεβές. ἀκολασίας γὰρ που καὶ

ὑβρεως καὶ πάντων ὁμοῦ τῶν ἀπηγορευμένων ἐφόδιον ὑπερπιάσκει τὸ σῶμα καὶ καταβαπτίζει τὴν ψυχὴν εὐκατὰ φορον ποιοῦντα πρὸς ἁμαρτίαν. οὐκοῦν τρυφὴν νοήσωμεν ἀξίαν θεοῦ, ἵνα καὶ τὴν φυτεῖαν πρέπουσαν τῇ γεωργίᾳ θεοῦ 82 διδαχθῶμεν. τίς οὖν δύναται γενέσθαι τρυφὴ ἀγίοις ἀρμόζουσα; Κατατρύφησον τοῦ κυρίου, καὶ δώσει σοὶ τὰ αἰτήματα τῆς καρδίας σου. Ἐπεὶ οὖν ἄπειρον τὸ κάλλος τῆς ἀρετῆς ἀπὸ τῆς πολυποικιλίου σοφίας τοῦ θεοῦ τὴν ἀρχὴν ἔχον, διὰ τοῦτο γέγραπται ὅτι Ἐφύτευσε ὁ θεὸς παράδεισον οὐχὶ κατὰ ἀνατολήν, ἀλλὰ κατὰ ἀνατολὰς. ἕκαστον γὰρ τῶν πεφυτευμένων παρὰ τοῦ κυρίου φυτῶν ἐν ἰδίῳ φωτὶ κεκαλλωπισμένον ἐξήστραπτεν. ἐκεῖ τοῦ ποταμοῦ τὰ ὀρμήματα τοῦ εὐφραίνοντος τὴν πόλιν τοῦ θεοῦ· ἀλλαχοῦ Χειμάρρους τρυφῆς ὀνομάζεται, τρέφων καὶ αὖξων τῶν φυτῶν τὰ οὐράνια κάλλη, ὅστις ἐν τοῖς ἐξῆς λέγεται Ποταμὸς ὁ πορευόμενος ἐξ Ἐδέμ ποτίζει τὸν παράδεισον. Ἐν μὲν οὖν τοῖς κατόπιν ἐλέγετο ὅτι πρότερον τὴν κτίσιν πληρώσας οὕτως ἐπεισήγαγεν εἰς ἀρχὴν καὶ δεσποτείαν τὸν ἄνθρωπον, νῦν δὲ τὸ ἐναντίον πρότερον ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον καὶ τότε ἐφύτευσε τὸν παράδεισον. ἡ δὲ αἰτία ὅτι ἐκεῖ μὲν, ἵνα πλήρει τῷ οἴκῳ τὸν οἰκοδεσπότην ἐπαισαγάγη καὶ μὴ πένητα κτίσας ὕστερον αὐτῷ τὴν εὐπορίαν χαρίσεται, ἐνταῦθα δὲ τὴν ἐκ προκοπῆς τελείωσιν αὐτῷ χαριζόμενος ἀλλαχοῦ ἔκτισε καὶ ὕστερον ἐγκατοικίζει τῷ παραδείσῳ, ἵνα τὸ διάφορον καταμαθῶν τῆς τε ἕξω ζωῆς καὶ τῆς ἐν παραδείσῳ διαγωγῆς ἐκ τῆς συγκρίσεως ἐκατέρων γνωρίσῃ μὲν τοῦ κάλλους τὴν ὑπεροχὴν, φοβηθῇ δὲ τῆς ἐκπτώσεως τὴν ζημίαν. 83 Ἴνα δὲ νοήσῃς φυτεῖαν ἀξίαν τῆς τοῦ θεοῦ χειρός, μνήσθητι τῶν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ παρὰ τοῦ κυρίου εἰρημένων ὅτι Πᾶσα φυτεῖα ἦν οὐκ ἐφύτευσε ὁ πατήρ μου ὁ οὐράνιος ἐκριζωθήσεται. ἐξ ἐκείνης εἰσὶ τῆς φυτείας οἱ πεφυτευμένοι ἐν τῷ οἴκῳ κυρίου καὶ ἐν ταῖς αὐλαῖς τοῦ θεοῦ ἐξανθοῦντες, καὶ πάλιν ἐν τῷ προφήτῃ· Ἐγὼ ἐφύτευσά σε ἄμπελον καρποφόρον πᾶσαν ἀληθινήν. ἀποτολμᾷ καὶ λέγει ὁ μιμητὴς τοῦ Χριστοῦ ὅτι Θεοῦ συνεργοὶ ἐσμεν· θεοῦ γεωργίον ἐστε· Ἐγὼ ἐφύτευσά, Ἀπολλῶς ἐπότισεν, ὁ δὲ θεὸς ἠῤῥξανεν. καὶ ὁ δίκαιος ὡμοίωται τῷ ξύλῳ τῷ πεφυτευμένῳ παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων, ὃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει ἐν καιρῷ αὐτοῦ καὶ τὸ φύλλον αὐτοῦ οὐκ ἀπορρυήσεται· καὶ δίκαιος ὡς φοῖνιξ ἀνθήσει· καὶ Ἄμπελον ἐξ Αἰγύπτου μετήρας, ἐξέβαλες ἔθνη καὶ κατεφύτευσας αὐτήν. Πειράθητι τοίνυν διὰ τῶν τοιούτων διδαγμάτων ἐν περινοίᾳ γενέσθαι ἐκείνου, ἵνα γένη κατὰ τὰς αὐγὰς τοῦ θείου φωτός, ἐν οἷς τὸ φῶς τῆς γνώσεως ἀνατέλλει ὡς ὁ παράδεισος τῆς τρυφῆς φυτευόμενος. κἂν χωρίον δέ τι νοῆς δεκτικὸν τῶν ἁγίων, ἐν ᾧ πάντες οἱ ἐπὶ γῆς διαλάμπαντες ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς ἀπολαύοντες τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος καὶ τῆς θείας καὶ νοητῆς τερπνότητος διαιτῶνται, οὐκ ἀποπίπτει τῆς πρεπούσης περὶ αὐτοῦ εἰκασίας. ἐκεῖ γ' οὖν ἐρριζωμένοι τινὲς καὶ παγίως ἐρηρισμένοι ἀγαθαὶ δυνάμεις, λειτουργοὶ τῶν ἁγίων, αἵ οἱ ἄνθρωποι παρεδόθη ἀρτιγενῆς ὢν καὶ πολλῆς δεόμενος 84 συγγυμνασίας πρὸς τὴν τελείωσιν. ἐν ᾧ τὸ σύστημα τῶν ἁγίων, ἐν ᾧ αἱ ἀνατολαὶ τοῦ φωτός, ἐν ᾧ ἡ τρυφὴ τῆς ψυχῆς, ἐκεῖ ἔθετο ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον. εἰ σάρκινος εἶ, ἔχεις τὴν ὑπογραφήν τοῦ σωματικοῦ ἐκείνου καὶ τὴν ἡδίστην ἐμφορήσιν· εἰ μεγάλην ἠγῆ τὴν ἀπόλαυσιν τῶν αἰσθητῶν, ἐπείγου πρὸς ταύτην, ἐν ἧ ἡ χορηγία τρυφῆς ἀδιάλειπτος, εἰ πνευματικὸς εἶ καὶ ὑψηλότερα φρονεῖς τῶν σωματικῶν ἀπολαύσεων, ἀνάβηθι τῇ διανοίᾳ πρὸς τὰ κάλλη τῶν ἀγγέλων καὶ κατάμαθε τοὺς ἐν αὐτοῖς τῆς δικαιοσύνης καρπούς, θέασαι τὸν ποταμὸν τοῦ θεοῦ τὸν πεπληρωμένον ὑδάτων, οὗ τὰ ὀρμήματα εὐφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ θεοῦ, ἐκείνην τὴν πόλιν, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ θεός. ἐκείνην τὴν πόλιν διαρρέει ὁ ποταμὸς τοῦ θεοῦ οὗτος ὁ ἀρχόμενος ἐξ Ἐδέμ ὁ ποτίζων τὸν παράδεισον. πάντα ταῦτα τῇ διανοίᾳ καταμαθῶν δόξαζε τὸν θεόν, ὅτι αὐτῷ πρέπει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.